

DISKRIMINACE ŽIDŮ V PRACOVNÍM PRÁVU V PROTEKTORÁTU ČECHY A MORAVA¹

JAROMÍR TAUCHEN

Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Česká republika

Abstract in original language

Dle německého vzoru bylo v Protektorátu Čechy a Morava zavedeno rovněž rasové zákonodárství, které neumožnilo výkon některých profesí osobám, na které se vztahovaly rasové předpisy. Mezi ně náleželo především nařízení č. 136/1942 Sb., o právním postavení Židů ve veřejném životě, které vyloučilo Židy ze všech zaměstnání ve veřejné správě, školství, advokacii, zdravotnictví či žurnalistice. Derogaci ochranné funkce pracovního práva představovalo vládní nařízení č. 260/1942 Sb., o zaměstnávání Židů.

Key words in original language

Židé; pracovní právo; Protektorát Čechy a Morava; rasové zákonodárství; Třetí říše.

Abstract

According to the German model, in the Protectorate also racial legislation, that had not enabled practicing of some professions to persons, who this legislation referred to, was initiated. Above all, the Regulation Nr. 136/1942 Coll. about legal position of Jews in public life, which edged the Jews out of all professions in the public service, education, legal professions, health service and journalism, was included. Last but not least, the Regulation Nr. 260/1942 Coll. about employment of Jews represented derogation of the protective function of labour law.

Key words

Jews; labour law; Protectorate of Bohemia and Moravia; racial legislation; Third Reich.

1. ÚVODEM

Se zásahy do pracovního práva bylo započato bezprostředně po zřízení Protektorátu Čechy a Morava. Pracovní právo náleželo k právním odvětvím, která byla v období německé okupace obzvláště ovlivněna (např. právo občanské zůstalo prakticky nedotčeno). Jedním z prvních kroků, které nacisté v Protektorátu v roce 1939 provedli, bylo postupné odstraňování

---

¹ Tento příspěvek vznikl v rámci grantu poskytnutém Grantovou agenturou ČR P408/10/0363 „Vývoj soukromého práva na území české republiky“, jehož nositelem je Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně.

židovských zaměstnanců z výkonu funkcí ve státní správě, soudnictví, jakož i jejich postupné vyloučení z hospodářského a kulturního života v Protektorátu. Inspirovali se přitom právní úpravou platnou v Říši, kdy již za dva měsíce po uchopení moci byl v dubnu 1933 vydán zákon o znovuoobnovení úřednického stavu (RGBl. I, S. 175), na základě kterého museli židovští státní zaměstnanci a další nepohodlné osoby svá pracovní místa opustit a jejich místa byla obsazena členy NSDAP. Toto byl jeden z prvních momentů, který pomohl národním socialistům upevnit si moc a následně si ji udržet. Postupně byli z těchto postů vyloučeni i židovští míšenci.²

Ideologie národního socialismu vycházela v této souvislosti z principu tzv. zvláštního zákonodárství (*Prinzip der Sondergesetzgebung*). Ten společně s vůdcovským principem a principem jednoty strany a státu ovládal státní aparát Třetí říše a sloužil k vyloučení určitých skupin občanů ze společenského, kulturního i politického života ve státě a popřel tak po desetiletí proklamovanou zásadu rovnosti. Typický příklad jeho realizace představovaly norimberské zákony z 15. září 1935, které byly v Protektorátu rovněž zavedeny. K základům národně socialistické ideologie patřilo přesvědčení, že německý lid tvoří tzv. národní pospolitost (*Volksgemeinschaft*), která ruší všechny sociální, náboženské a politické rozdíly mezi lidmi. Právní postavení jednotlivce bylo viděno primárně v jeho povinnostech. Právo člena národní pospolitosti spočívalo v právu na stejné povinnosti.³

Ideologie národní pospolitosti zahrnovala vedle integračního prvku⁴ také prvek represivní, vymezující. Příslušníci jiných ras, národů a ti, kteří byli prohlášeni za nepřítel národa a státu nepatřili k národní pospolitosti. Rasový princip a rasové myšlení tak byly transformovány do principu národní pospolitosti. Toto bylo zakotveno již v bodech 4 a 5 programu NSDAP z 24. února 1920.⁵ V posledních měsících národně socialistické

---

² K tomu blíže: Tauchen, J. *Právní postavení úřednictva ve Třetí říši*. In: Časopis pro právní vědu a praxi, Brno : Masarykova univerzita, 2007, č. 3, s. 159-164.

³ Nunweiler, A. *Das Bild der deutschen Rechtsvergangenheit und seine Aktualisierung „im Dritten Reich“*. Baden – Baden : Nomos Verlagsgesellschaft, 1996, s. 290.

⁴ Integračním prvkem byla právě rovnost a kamarádství mezi členy národního společenství, které byly propagovány hesly: „*Jednotlivec neznamená nic, jedině národ znamená všechno*“ nebo „*nádherné je kamarádství, které spojuje*“. Mezi členy národního společenství neexistovaly rozdíly ve stavu či vyznání, v bohatství či chudobě. Všichni členové jsou mezi sebou kamarádi. Blíže k tomu: Klagges, D., Stoll, F. *So ward das Reich*. Frankfurt am Main : Verlag Moritz Diesterweg, 1943, s. 195.

⁵ Bod 4 programu NSDAP zněl: „*Státním občanem je jen ten, kdo je příslušníkem německé národní pospolitosti. Příslušník německé národní pospolitosti může být jen ten, kdo je německé krve bez ohledu na náboženské vyznání. Žádný Žid proto nemůže být příslušník německé národní pospolitosti.*“

Bod 5 programu NSDAP zněl: „*Kdo není státním občanem, může žít v Německu pouze jako host a musí podléhat cizineckému zákonodárství.*“

vlády byl dokonce vypracován návrh zákona týkající se zvláštního zacházení s těmi, kteří nenáleželi do národní pospolitosti. Podle nacistických plánů, měl tento zákon vstoupit v platnost 1. ledna 1949.

Plná práva příslušela pouze členům národního společenství. Mezi subjekty zvláštního zákonodárství nenáleželi pouze Židé nebo příslušníci jiných „nižších“ ras, ale s postupem doby začínal rasový prvek ustupovat a pozornost byla soustředěna na veškeré politické odpůrce národního socialismu.⁶

2. VYLOUČENÍ ŽIDŮ Z VÝKONU VEŘEJNÝCH FUNKCÍ

Mezi první cíle okupantů po zřízení Protektorátu Čechy a Morava náleželo zamezení jakékoliv dispozice s majetkem v rukou Židů. Po obsazení Čech a Moravy německou okupační armádou bylo toto území nejprve podřízeno vojenské správě. Dle nařízení šéfa civilní správy při armádní skupině 3 z 29. března 1939 o opatřeních s židovským majetkem všeho druhu⁷ bylo nabytí majetku na základě kupní smlouvy i jakékoliv jiné opatření o hospodářských podnicích a majetkových hodnotách s židovským majetkem zakázáno. Pro Moravu platila ještě dvě nařízení⁸ šéfa civilní správy z 20. a 23. března 1939, dle kterých byl prodej, pronájem a darování, jakož i jakékoli zatížení nemovitého židovského majetku zakázán. Zákaz se vztahoval i na podniky, které byly zcela nebo částečně v židovském vlastnictví. Již v červnu 1939 vydal Říšský protektor nařízení o židovském majetku (VBL.RProt., S. 45), ve kterém byl kromě zákazu dispozic s židovským majetkem a prvním arizačním opatřením rovněž poprvé definován pojem „Žid“ a „židovský podnik“.⁹

V prvních dvou měsících po zřízení Protektorátu Čechy a Morava byl projednáván návrh vládního nařízení o právním postavení Židů, které by upravovalo jejich účast na veřejných funkcích, avšak k jeho schválení došlo až v červenci. Od 21. dubna 1939 tak bylo možno použít na odstranění židovských zaměstnanců ze soudnictví nepřímo vládní nařízení č. 123/1939

---

⁶ K principu tzv. zvláštního zákonodárství blíže: Tauchen, J. *Princip zvláštního zákonodárství jako jeden z principů fungování státního aparátu nacistického Německa*. In: Právní a ekonomické problémy VI. Ostrava : Key Publishing, 2008, s. 108-114..

⁷ Uveřejněno 1. dubna 1939 v Úředním listu č. 78.

⁸ Nařízení šéfa civilní správy u vojenské skupiny 5 ze dne 20. března 1939, týkající se zamezení nepřipustných zásahů do hospodářství v zemi Moravě (otištěno v Úředním listě zemského úřadu v Brně, dne 21. března 1939, č. 67) a Nařízení šéfa civilní správy u vojenské skupiny 5 ze dne 23. března 1939, č.j. 121/39, o zákazu zcizování židovského nemovitého majetku v zemi Moravské (otištěno v Úředním listě zemského úřadu v Brně, dne 25. března 1939, č. 71).

⁹ K tomu blíže: Utermöhle, W., Schmerling, H. *Die Rechtsstellung der Juden im Protektorat Böhmen und Mähren*. Prag : Böhmisch - Mährische Verlags- und Druckereigesellschaft, 1940, s. 14.

Sb., o vyloučení některých osob z výkonu veřejných funkcí v soudnictví.¹⁰ Jejich vyloučení mohlo být odůvodněno požadavkem zachování veřejného klidu a pořádku. Toto nařízení se netýkalo jen soudců z povolání, nýbrž i laických soudců (u obchodních soudů), přisedících (u pracovních soudů), správců konkursní podstaty a vyrovnacích správců, vnučených správců, tlumočnicků, soudních znalců a dalších. Pokud se to jevílo jako nezbytné, povolal prezident vrchního soudu na jejich místo jiné osoby.

Restrikce zastoupení Židů v povoláních v Protektorátu se prováděla dvojitou cestou. První představovalo nařízení říšského protektora z 26. ledna 1940 o vyřazování Židů z hospodářství protektorátu (VBl.RProt., S. 41). Na základě prováděcích výnosů byli Židé vyřazeni z maloobchodu s textiliemi, maloobchodu s obuví a kůžemi, podomního obchodu a kočujících živností, jakož i z podnikání v oblasti filmu. Druhou cestu nastoupilo vládní nařízení ze 4. července 1939 č. 136/1939 Sb., o právním postavení Židů ve veřejném životě, které bylo základním právním předpisem upravujícím výkon veřejných funkcí židovskými zaměstnanci a Židé byli vyloučeni (nebo jejich počet byl výrazně snížen) i v tzv. svobodných povoláních a rovněž byli prakticky vyřazeni z činnosti v těch složkách kulturního života, které působily na široké vrstvy obyvatelstva - jako divadlo, film či periodický tisk.¹¹

Výše uvedené vládní nařízení taxativně vymezovalo okruh činností, jejichž výkon byl Židům odepřen. Židé nemohli být např. členy zastupitelských sborů ani orgánů veřejných korporací; členy jiných sborů či komisí, zřízených pro výkon nebo pro podporu veřejné správy; učiteli ani soukromými docenty na vysokých školách či jiných veřejných školách s výjimkou škol určených výhradně pro Židy; členy veřejných vědeckých ústavů, soudci laiky, přisedícími či porotci, notáři (kandidáty notářství), přísežnými tlumočníky, soudními nebo úředními znalci, veřejnými poručníky, správci konkursní podstaty, vyrovnacími nebo vnučenými správci, ani poručníky nebo opatrovníky, civilními techniky ani úředně oprávněnými báňskými inženýry nebo bursovními sensály. Dále nebylo Židům dovoleno vykonávat advokacii, či pracovat jako patentní zástupce, lékař, veterinář, lékárník, výkonný umělec v divadlech či výkonných podnicích nebo redaktor periodických tiskopisů, s výjimkou periodických tiskopisů určených pro Židy.

Židovští právní zástupci byli vymazáni ze seznamu advokátů. Dovoleno bylo pouze obstarávat právní věci Židů a židovských organizací, které sledují výhradně nebo převážně zájmy Židů. Mohli tedy pro ně sepisovat podání, zastupovat je před soudy nebo mimo soud a obhajovat je. Židovští

---

¹⁰ Hoffmann, J. a kol. *Nové zákony a nařízení Protektorátu Čechy a Morava (a býv. Česko-Slovenské republiky). Ročník I. (1939)*. Praha: V. Linhart, 1939, s. 560.

¹¹ Hoffmann, J. a kol. *Nové zákony a nařízení Protektorátu Čechy a Morava. Ročník II. (1940)*. Praha: V. Linhart, 1940, s. 1859.

právní zástupci byli ustanoveni (připuštěni) podle potřeby, nejvýše však v počtu dvou procent počtu advokátů (kandidátů advokacie), zapsaných v seznamech advokátních komor v Praze a v Brně. Židovský právní zástupce byl povinen užívat tohoto názvu.

Židovští notáři byli zbaveni svého úřadu do tří měsíců od nabytí účinnosti tohoto nařízení, avšak Ministerstvo spravedlnosti bylo oprávněno z důvodů hodných zvláštního zřetele ponechat židovského notáře trvale či na časově omezenou dobu v jeho úřadě.

Židovští lékaři nemohli být členy lékařské komory. Ministerstvo sociální a zdravotní správy odejmulo židovským lékařům právo vykonávat lékařskou praxi a mohlo sice připustit její výkon, avšak jen pro Židy. Stejně jako u advokátů byla stanovena nejvyšší přípustná 2 % hranice židovských lékařů z počtu všech lékařů v Čechách a na Moravě. Pokud existovaly zvláštní zájmy zdravotní péče, mohli být k výkonu lékařské praxe připuštěni i další židovští lékaři, avšak židovští lékaři směli ošetřovat pouze členy své rodiny a Židy. Podobná byla úprava v případě výkonu veterinární praxe.

Dle tohoto nařízení byli přeloženi do trvalé výslužby židovští zaměstnanci zaměstnaní ve státní službě Protektorátu nebo u jiných vybraných veřejnoprávních korporací a účastníci se veřejného penzijního zaopatření. Pokud se jednalo o židovského čekatele, jeho služební poměr se zrušil a čekatel obdržel odstupné ve výši jednoho měsíčního platu (mzdy).

V říjnu 1940 se rozšířil zákaz vykonávat praxi i na židovské zubní techniky.¹² Rozdíl od výše uvedeného nařízení spočíval v tom, že zánik oprávnění zubních techniků nastával přímo ze zákona k datu 10. ledna 1941.

Propustit židovské zaměstnance ze státní služby umožnilo také nařízení říšského protektora o propuštění židovských zaměstnanců v Protektorátu Čechy a Morava ze dne 23. října 1939 (VBl.RProt., S. 281). Služební smlouvy mohly být vypovězeny k prvnímu dni každého měsíce; šestinedělní výpovědní lhůta musela být dodržena. Po jejím uplynutí zanikly všechny nároky, které zaměstnanci z uzavřené služební smlouvy náležely, zvláště pak nároky na zaopatřovací plat a odstupné. Toto nařízení nestanovilo povinnost, nýbrž pouze možnost židovské zaměstnance propustit, avšak v drtivé většině případů byli Židé ze státní služby propuštěni.

Pokud došlo k rozvázání smluvního poměru se židovskými zaměstnanci, mohlo být vyplaceno jednorázové odstupné až nejvýše do částky polovičního ročního příjmu. Když židovští zaměstnanci platili příspěvky do závodního penzijního fondu, bylo jim nutno vrátit vyplacené příspěvky včetně přiměřené úrokové sazby. Dosavadní právní předpisy či smluvní

---

¹² Vládní nařízení ze dne 10. října 1940 č. 421/1940 Sb., o provozování živnosti zubotechnické Židy.

ujednání upravující jakékoliv formy odškodnění pro případ ukončení služebního poměru či smluvního pracovního poměru se staly neúčinnými (mimo zákona č. 26/1929 Sb. o pensijním pojištění soukromých zaměstnanců ve vyšších službách). Toto nařízení bylo doplněno v září 1940, kdy byly dále podrobně upraveny zaměstnancovy nároky a nároky jeho pozůstalých vyplývající z podnikového a veřejnoprávního penzijního pojištění. Toto doplňující nařízení říšského protektora bylo zvláštní tím, že mělo retroaktivní účinky k 11. listopadu 1939.¹³

Židé však byli omezeni v dispozicích s vyplacenými peněžními částkami plynoucími z penzijního pojištění poskytovaného veřejnými úřady, ústavy a podniky; tyto částky bylo nutno poukazovat na zvláštní vázaný účet. Židovští příjemci byli povinni zaslat poukazujícímu úřadu nejpozději do 22. února 1940 prohlášení o tom, že jsou Židy, a připojit vlastní žádost o převod na zvláštní vázaný účet.¹⁴ Židovský příjemce mohl pro sebe a pro členy jeho rodiny vybrat týdně maximálně 1.500 Korun. Vyšší částka mohla být vyplacena pouze se souhlasem Ministerstva financí.¹⁵

O měsíc později bylo učiněno obdobné opatření dotýkající se příjemců aktivních služebních požitků, tedy především platu. Ministerstvo financí uložilo všem úřadům, které vyplácely služební či smluvní platy zaměstnancům pokládaných za Židy, aby si při nejbližší výplatě nechaly vlastnoručním podpisem potvrdit, zda je zaměstnanec dle zákonných ustanovení Židem. Těm zaměstnancům, kteří tuto skutečnost potvrdili, již nebyl plat vyplácen, nýbrž byl poukazován na vázaný účet u některé z devisových bank.¹⁶

Vládní nařízení z 27. srpna 1943 č. 250/1943 Sb., o podpoře při včleňování do práce přiznávalo protektorátním příslušníkům některé druhy podpor, které jim měly usnadnit nastoupení do práce. Mohlo se jednat např. o příspěvky na odborné školení, opatření si pracovního výstroje, lékařské vyšetření, příspěvky na výcviková zařízení či cestovné. Dle ustanovení § 60 byli však Židé z pobírání výše uvedených podpor vyloučeni.¹⁷

---

¹³ Nařízení říšského protektora o právním postavení židovských zaměstnanců v Protektorátu Čechy a Morava ze dne 14. září 1940, (VBl.RProt., S. 475).

¹⁴ Hoffmann, J. a kol. *Nové zákony a nařízení Protektorátu Čechy a Morava. Ročník II. (1940)*. Praha: V. Linhart, 1940, s. 731.

¹⁵ Vyhláška ministerstva financí ze dne 23. ledna 1940, č.j. 25.761/39-VI (uveřejněná 27. ledna 1940 v úředním listě č. 22, s. 490).

¹⁶ Oběžník ministerstva financí ze dne 23. února 1940, č. 25.599/40-VII/20, o zajištění židovského jmění; výplata služebních (smluvních) platů židovským příjemcům. Otištěno v: Hoffmann, J. a kol. *Nové zákony a nařízení Protektorátu Čechy a Morava. Ročník II. (1940)*. Praha: V. Linhart, 1940, s. 731.

¹⁷ K tomu blíže: Rieber, H. *Podpora při včleňování do práce v Protektorátu Čechy a Morava*. Praha : Orbis, 1944.

3. PRÁVNÍ ÚPRAVA ZAMĚSTNÁVÁNÍ ŽIDŮ

Zaměstnávání Židů soukromými zaměstnavateli bylo upraveno vládním nařízením z 18. prosince 1941 č. 58/1942 Sb., jímž se činí některá opatření pro včleňování do práce. Jeho čtvrtá část se věnovala zaměstnávání Židů, k němuž byl nutný souhlas úřadu práce. Písemnou žádost bylo nutno podat u úřadu práce, který byl příslušný podle pracovního místa. Souhlas k zaměstnávání Žida se uděloval pouze určitému zaměstnavateli pro určitého židovského zaměstnance a pro vymezenou dobu a tento souhlas bylo možno vázat na určité podmínky. Toto nařízení stanovilo zvláštní výpovědní lhůtu pro židovské zaměstnance, která činila nejvýše dva týdny; pro dělníky jí bylo nutno vázat na konec kalendářního týdne a pro zaměstnance ve vyšších službách na konec kalendářního měsíce. Mzdovou a sociálněpolitickou oblast upravovalo vládní nařízení ze 17. července 1942 č. 260/1942 Sb., o zaměstnávání Židů. To představovalo derogaci ochranné funkce pracovního práva, která je považována za jeden z jeho hlavních pilířů. To charakterizovalo pracovní poměr s osobou židovského původu jako zaměstnanecký poměr svého druhu, kdy těmto osobám nepřislušel např. nárok na příplatek za přesčas, noční a nedělní práci či nárok na placenou dovolenou.

Poskytování sociálních přídavků všeho druhu (např. příplatků na rodinu nebo na děti, výpomoci při porodu nebo při sňatku, výpomoci rodičkám, pohřebné nebo jiné výplaty při úmrtí zaměstnance) bylo nepřipustné.

Židům bylo zakázáno poskytovat zvláštní odměny (např. vánoční odměny, třináctý měsíční plat, jubilejní dary či odměny za věrné služby), jakož i odstupné při rozvázání zaměstnaneckého poměru.

Židovští zaměstnanci byli vyloučeni z členství v závodních pensijních fondech a zaměstnavatelé nesměli sjednat dohody o dodatkovém starobním zaopatření vedle zákonného starobního a invalidního pojištění ve prospěch židovských zaměstnanců. Zaměstnavatel mohl zaměstnanecký poměr se Židem vypovědět kdykoliv ke konci následujícího pracovního dne. Židovský zaměstnanec musel dodržet jinak platnou výpovědní lhůtu.

Pracovní doba mladistvých židovských zaměstnanců (od 14 do 18 let) se řídila dle předpisů o pracovní době platných pro dospělé a pro dospělé židovské zaměstnance se ochranné předpisy o pracovní době neuplatnily vůbec. Finanční částky, které zaměstnavatelé na základě tohoto nařízení uspořili, museli odvést Ústředně pro židovské vystěhovalectví - vystěhovaleckému fondu pro Čechy a Moravu.

4. RESTRIKCE VŮČI "ŽIDOVSKÝM MÍŠENCŮM"

Od roku 1942 nebyli postiženi jen Židé, nýbrž i „židovští míšenci“, jak byli tito lidé dobovou terminologií nazýváni. Postupně začalo docházet k jejich vyloučení nejen z veřejné služby, ale i ze svobodných povolání a veřejného

života vůbec. Postavení „židovských míšenců“ se poprvé dotklo vládní nařízení ze 7. března 1942 č. 85/1942 Sb., kterým se vydávají další předpisy o židech a židovských míšencích. To vymezilo pojmy „židovský míšelec prvního a druhého stupně“. Dle vzoru přejatého z norimberských zákonů, nesměla být v židovské domácnosti zaměstnávána protektorátní příslušnice mladší 45 let, která není Židovka nebo židovská míšenka. Protektorátní příslušnice mohla však zůstat ve svém dosavadním pracovním poměru, jestliže dovršila 35. rok věku. Vládní nařízení z 9. dubna 1942 č. 137/1942 Sb., o židovských míšencích ve veřejné službě vyloučilo z výkonu veřejné služby nejen „židovské míšence“ nýbrž i manžely Židů. Pokud srovnáme jejich postavení s postavením Židů, tak musíme konstatovat, že bylo podstatně příznivější, neboť „židovští míšenci“ a manželé Židů nebyli vyloučeni z výkonu tzv. svobodných povolání. Pokud byl veřejný zaměstnanec „židovským míšencem“ prvního stupně nebo manžel Žida, bylo ho nutno přeložit do trvalé výslužby. Příslušný ústřední úřad mohl povolit, aby byla povolena výjimka a ve službě ponechání veřejní zaměstnanci, jejichž manželka byla míšenkou prvního stupně, nebo pokud byl míšelec, již 1. srpna 1914 veřejným zaměstnancem, nebo jestliže ve světové válce bojoval na frontě na straně Rakousko-Uherska nebo jeho spojenců nebo jestliže jeho otec, synové nebo manžel na této straně ve světové válce padl. Tato definice byla přejata z říšského zákona o znovuoobnovení úřednictva z roku 1933, kdy v prvních letech po uchopení moci nacisty byly v Říši povoleny výjimky z absolutního odstranění Židů ze státního aparátu.

Nadále se veřejným zaměstnancem mohl stát pouze ten, kdo nebyl „židovským míšencem“ a byl-li ženatý, nesměl mít manželku, jež by byla Židovkou nebo „židovskou míšenkou“. Pokud byla manželka míšenkou druhého stupně, mohl příslušný ústřední úřad připustit výjimku. Toto vládní nařízení rovněž stanovilo pro veřejné zaměstnance zákaz uzavřít sňatek s osobou, která byla Židem nebo „židovským míšencem“. V případě, že se jednalo o snoubenku, která byla míšenkou druhého stupně, mohl příslušný ústřední úřad udělit souhlas k uzavření sňatku. Veřejní zaměstnanci tak museli opětovně doložit svůj rodový původ. Tuto povinnost měli však již dle vládního nařízení č. 136/1940 Sb., o právním postavení Židů ve veřejném životě.¹⁸ Postiženi byli rovněž úředníci, kteří měli v úmyslu si vzít osobu, která měla dříve za manžela Žida. Jak uvádí oběžník ministerstva vnitra, *"je neslučitelné s úctou a důvěrou, které mají býti úředníku prokazovány, aby uzavřel sňatek se ženou, která byla provdána za Žida. Úředníky, kteří hodlají vejíti v manželství s ženou, která byla již provdána,*

---

¹⁸ Podrobnosti byly stanoveny oběžníkem ministerstva vnitra z 13. srpna 1940, č.B.-3393-1/8-40-3 uveřejněném ve Věstníku ministerstva vnitra (1940) na s. 344. a oběžníkem ministerstva vnitra z 29. května 1942, č.B.-3393-22/5-42-II/3 uveřejněném ve Věstníku ministerstva vnitra (1942) na s. 229.

jest na tuto povinnost zvláště upozorniti. Při oznámení o sňatku jsou povinni podati ujištění, že jejich budoucí manželka nebyla provdána za Žida."¹⁹

Ke konci roku 1942 byli notáři, kteří byli „židovští míšenci“ nebo osoby, jejichž manželka byla Židovkou, nebo „židovskou míšenkou prvního stupně“, zproštěni úřadu ministrem spravedlnosti.²⁰ V roce 1944 byly tyto osoby vyloučeny rovněž z výkonu povolání civilních techniků.²¹ Majitelé živností, kteří měli za manžela Žida, byli od roku 1944 rovněž omezeni v tom, že nesměli vzdělávat a vychovávat učně. Učni museli být ihned propuštěni a nastávající propuštění bylo nutno oznámit pracovnímu úřadu.

5. DEFINICE POJMU "ŽID"

Pro aplikaci výše uvedených právních předpisů bylo důležité, jakým způsobem byl pojem "Žid" definován, a na definici samotné záleželo, kolika osob se dotčená vládní nařízení a nařízení říšského protektora dotýkalo. Tento pojem nebyl jednotně stanoven pro celé období Protektorátu, ale postupně se měnil. První vymezení tohoto pojmu obsahovalo ustanovení § 6 nařízení říšského protektora z. 21. června 1939 o židovském majetku (VBl.RProt., S. 45). Za Žida se považoval ten:

- a) kdo pocházel od nejméně tří podle rasy úplně židovských prarodičů (za úplně židovského se považoval prarodič bez dalších předpokladů, jestliže příslušel k židovské náboženské společnosti);
- b) za Žida se též považoval míšenec, pocházející od dvou úplně židovských prarodičů,
  - aa) který dne 15. 9. 1935 náležel k židovské náboženské společnosti nebo po tomto dni do ní byl přijat,
  - bb) který dne 15. 9. 1935 byl v manželství se Židem nebo s ním po tomto dni v manželství vstoupil,
  - cc) který pocházel z manželství se Židem uzavřeném po 15. 9. 1935,
  - dd) který pocházel z nemanželského styku se Židem a byl narozen jako nemanželský po 31. 7. 1936.

---

¹⁹ Oběžník ministerstva vnitra z 18. ledna 1944, č.B. B-3393-16/1-43-II/1 o zjednodušení průkazu nežidovského původu pro dobu války.

²⁰ Vládní nařízení z 11. prosince 1942 č. 51/1943 Sb., o židovských míšencích v povolání notářském.

²¹ Vládní nařízení z 11. května 1944 č. 118/1944 Sb., o židovských míšencích v povolání civilních techniků.

Bezprostředně po zřízení Protektorátu Čechy a Morava recipoval Výnos Vůdce a říšského kancléře ze 16. března 1939 (RGBL. I., S. 75) říšské norimberské rasové zákony (tedy zákon o říšském občanství a zákon na ochranu německé krve a německé cti), avšak tyto se uplatnily pouze na německé obyvatelstvo Protektorátu. Třetí nařízení k provedení zákona na ochranu německé krve a německé cti z 5. července 1941 (RGBL. I., S. 384) rozšířilo platnost tohoto zákona v Protektorátu i na příslušníky jiné než německé národnosti zpětně k 16. březnu 1939. Právní vymezení Žida a židovského míšence, bylo stanoveno i v Protektorátu Čechy a Morava podle ustanovení § 2, odst. 2 a ustanovení § 5 prvního nařízení k zákonu o říšském občanství ze dne 14. listopadu 1935 (RGBL. I., S. 1333).

Jako Žid byla definována osoba, která pocházela z nejméně tří podle rasy plnožidovského děda a báby. Za Žida se považoval též státně příslušný židovský míšenec, pocházející ze dvou plnožidovských děda a báby,

- a) který patřil při vydání zákona k židovskému náboženskému společenství nebo potom byl do něho přijat,
- b) který při vydání zákona se Židem byl ženatý nebo se potom s takovým oženil,
- c) který pocházel z manželství se Židem, které bylo uzavřeno po nabytí platnosti zákona na ochranu německé krve a německé cti,
- d) který pocházel z nemanželského styku se Židem a narodil se jako nemanželský po 31. červenci 1936.

Toto prováděcí nařízení zavedlo do protektorátního právního řádu poprvé pojem "židovský míšenec". "Židovský míšenec" dle § 1, písm. b) vládního nařízení o právním postavení Židů ve veřejném životě č. 136/1940 Sb. nebo dle § 6, písm. b) nařízení říšského protektora o židovském majetku z 21. června 1939 byl vlastně *de iure* Židem a podléhal stejnému režimu.²²

Definici Žida obsahovalo i ustanovení § 1 vládního nařízení o právním postavení Židů ve veřejném životě. Židem byl ve smyslu tohoto nařízení ten,

- a) kdo pocházel od nejméně tří podle rasy úplně židovských prarodičů. Za úplně židovského se považoval prarodič bez dalších předpokladů, jestliže příslušel k židovské náboženské společnosti;
- b) za Žida se též považoval úplně židovský míšenec, pocházející od dvou židovských prarodičů,

---

²² Hoffmann, J. a kol. Nové zákony a nařízení Protektorátu Čechy a Morava. Ročník III. (1941). Praha: V. Linhart, 1941, s. 1187.

- aa) který dne 16. září 1935 náležel k židovské náboženské společnosti nebo po tomto dni do ní byl přijat,
- bb) který dne 16. září 1935 byl v manželství se Židem nebo s ním po tomto dni do manželství vstoupil,
- cc) který pocházel z manželství se Židem uzavřeném po dni 17. září 1935,
- dd) kdo pocházel z nemanželského styku se židem a byl narozen jako nemanželský po dni 31. července 1936.

6. ZÁVĚREM

Jak tento příspěvek ukázal, byli Židé během trvání Protektorátu Čechy a Morava zbaveni prakticky jakékoliv ochrany v pracovněprávních vztazích a byli tak okupantům vydáni na milost či nemilost. Z veřejné správy a z výkonu tzv. svobodných povolání byli Židé a "židovští míšenci" zcela vyloučeni a tak zůstali často bez jakýchkoliv existenčních prostředků. Diskriminace v pracovním právu představovala tak jen jednu z oblastí, která zasahovala do práv židovských obyvatel Protektorátu. Židé byli postupně oloupeni prakticky o všechny majetek a brzy přišli o to poslední, co jim ještě zůstalo: osobní svobodu a vlastní život.

Literature:

- Hoffmann, J. a kol. Nové zákony a nařízení Protektorátu Čechy a Morava. Ročník I. - VI. Praha: V. Linhart, 1939 – 1945.
- Nunweiler, A. Das Bild der deutschen Rechtsvergangenheit und seine Aktualisierung „im Dritten Reich“. Baden – Baden : Nomos Verlagsgesellschaft, 1996.
- Rieber, H. Podpora při včleňování do práce v Protektorátu Čechy a Morava. Praha : Orbis, 1944.
- Tauchen, J. Právní postavení úřednictva ve Třetí říši. In: Časopis pro právní vědu a praxi, Brno : Masarykova univerzita, 2007, č. 3, s. 159-164.
- Tauchen, J. Princip zvláštního zákonodárství jako jeden z principů fungování státního aparátu nacistického Německa. In: Právní a ekonomické problémy VI. Ostrava : Key Publishing, 2008, s. 108-114.

- Utermöhle, W., Schmerling, H. Die Rechtsstellung der Juden im Protektorat Böhmen und Mähren. Prag : Böhmisches - Mährisches Verlags- und Druckereigesellschaft, 1940.

Contact – email

tauchen@mail.muni.cz